

FELELŐTLEN FELELŐSÖK

A BÍRÓSÁGI ELJÁRÁSOK ELHÚZÓDÁSA MIATTI KIFOGÁS ÚJ JOGINTÉZMÉNYE A POLGÁRI PEREKBEN

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OIT) az eljárások ésszerű határidőn belül történő befejezése érdekében 2000. január 1-jétől vizsgálja a fővárosi és a megyei bíróságokon, valamint a helyi és a munkaügyi bíróságokon a két éven túl folyamatban lévő ügyeket. Az OIT adatai szerint az országban megyénként, ügyszakonként és bírósági szintenként is rendkívül eltérő az ügynevezett régi ügyek aránya.

A helyi bíróságokon civilisztikai ügyszakban a két éven túl folyamatban lévő ügyek száma viszonylag állandó, ezek jelenleg az összes ügy kevesebb mint egytizedét teszik ki. Az ügyszakon belül figyelemre méltó, hogy a munkaügyi perek tekintetében ez az arány a 2001. évhez képest 2002-ben több mint felével emelkedett. A hosszú pertartamú ügyek országos szintű megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy abból a főváros részesedik a legnagyobb arányban (67,4 százalék) annak ellenére, hogy az összes folyamatban lévő ügynek csak kb. egyharmada vár itt elbírálásra.

Büntető ügyszakban a két éven túli ügyek aránya magasabb, általánosságban több mint 10 százalékos. A főváros aránya itt is kimagasló, az összes hosszú pertartamú ügy több mint fele itt folyik, és a főváros bíróságain folyamatban lévő közvédelmi büntetőügyek közel egynegyede két évnél régebben van folyamatban.

A megyei bíróságok első fokú hatáskörébe tartozó ügyek körében a két évet meghaladó pertartamú ügyek száma és aránya az OIT által vizsgált időszakban egyenletes emelkedést mutat, arányuk különösen a gazdasági perek területén igen magas, ahol majd minden ötödik ügy már több mint két éve van folyamatban. A megyei bíróságok másodfokú hatáskörébe tartozó ügyekben ezzel szemben a hosszú ideig elhúzódó perek aránya elenyésző.¹

Az eljárások elhúzódásának okait vizsgálva általában mindenki az ügyek jogi megítélésének nehezebbé válására, a betöltetlen álláshelyekre vagy arra hivatkozik, hogy a felek nem veszik ki aktívan a részüket a bizonyításból. Soha sehol nem olvasható kimutatás a tárgyaláshalasztások okairól: az elégtelen előkészítésről, az idézések nem időben történő kibocsátásáról, a tárgyalás kitűzése során tanúsított oda nem figyelésről vagy a döntéstől való félelemről, az ügy-

ben érzett tanácstalanságról. Soha sehol nem olvasható, mennyiben szolgálja az ügyek ésszerű időn belüli elbírálását a tárgyalási napok kihasználatlansága, a felsőbb szintű bíróságoknak az a gyakorlata, hogy csak délelőtti tárgyalnak, és akkor is csak átlagosan két ügyet.

AZ ÜGYEK ÉSSZERŰ IDŐN BELÜLI ELBÍRÁLÁSA

Az ügyek ésszerű időn belüli elbírálásához való jog – több más alapelv mellett – a tisztességes eljáráshoz való jog részét képezi. A tisztességes eljárás (fair trial) követelménye – az Alkotmánybíróság értelmezése szerint – magába foglalja a bírósággal és az eljárással szemben megkövetelt tulajdonságokat (például „igazságos tárgyalás”), és egyben biztosítja az alkotmány 57. §-ában írt valamennyi eljárási garancia teljesedését is. Az alkotmány 57. § (1) bekezdése értelmében „mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el”. A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 2. §-a szerint a bíróságnak feladata, hogy a feleknek a jogvita elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogát érvényesítse.

Rendes körülmények között a pert legfeljebb két tárgyaláson kell (és lehet) befejezni. A bírónak kell ügyelnie arra, hogy minden szükséges eljárási cselekményt elvégezzenek a megfelelő időben.² Ehhez a Pp. hatályos rendelkezései megfelelő keretet biztosítanak. A Pp. 1995. évi módosítása³ – az ügynevezett gyorsító csomag – számos olyan rendelkezést vezetett be, amely következetes betartása és betartatása esetén az ügyfél oldaláról kizárja a perelhúzás lehetőségét. A novella a Pp. 141. § (2) bekezdését egészítette ki azzal a generálklauzulával, amely előírja, hogy a bizonyítékokat felhozni, illetve a nyilatkozatokat megtenni olyan időben kell, amely a per állása szerint a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelel. Ez azt jelenti, hogy például a felperesnek már kere-

setlevelében elő kell adnia bizonyítékait (ha a bizonyíték okirat, azt csatolni is köteles), majd az első tárgyaláson az alperes nyilatkozatához képest hozhat fel további bizonyítékokat. (További nyilatkozatoknak és bizonyítékoknak helye lehet például a törvény által megengedett keresetváltoztatás, illetve viszontkereset előterjesztése következtében vagy a szakértő véleményének tükrében.) Ha a felek az előbbieken foglalt általános kötelezettségük teljesítését elmulasztják, a bíróság egy ízben felhívhatja őket a hiány pótlására, ennek eredménytelensége esetében azonban a Pp. 141. § (6) bekezdése alapján a bíróság a fél előterjesztésének bevétele nélkül határoz. Jelentős újítása volt a törvénymódosításnak, hogy a fentebb vázolt mulasztás szankcionálását következetesen érvényesíti a másodfokú eljárásban is.⁴

A Pp. 135. § (2) bekezdésének részleges hatályon kívül helyezésével a novella szakított azzal a szemlélettel, hogy a külföldi kiküldetés esetében a mulasztás jogkövetkezményei nem alkalmazhatók. A Pp. 136/B. § (3) bekezdése egyes rendelkezéseinek hatályon kívül helyezése lehetővé tette, hogy ha a fél mulasztása ellenére a tárgyalás megtartásának helye lehet, a bíróság hivatalból ne dönthesse úgy, hogy a „valóságnak megfelelő tényállás felderítése érdekében” a tárgyalást elhalasztja. A bíróság köteles – ha annak egyéb törvényi feltételei fennállnak – a tárgyalást megtartani, és ha lehet, határozatot hozni. Eljárása során a mulasztó féllel már közölteket úgy kell tekinteni, mint amivel a fél egyetértett, kivéve, ha ez a vélelem a fél korábbi nyilatkozatával ellentétben áll. Természetesen az is előfordulhat, hogy a fél mulasztásával a tényállításainak, illetve bizonyítási indítványainak előterjesztési jogát is elveszti, ha a mulasztása olyankor következik be, amikor a bíróság felhívása alapján erre utolsó lehetősége lett volna.⁵

Más módosítások a bíróság számára iktattak be ügyintézési határidőket, kiiktattak ügynevezett holt időket az eljárásból, amivel vélhetően szintén az ügyek ésszerű időn belüli elbírálását kívánta biztosítani a jogalkotó. Így például az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény (Pp. mód.) leszállította az igazolási kérelem objektív határidejét hat hónapról három hónapra, a Pp. új 125. §-a, illetve 142. §-a pedig előírja, hogy a per első, illetve folytatólagos tárgyalását a kitűzéstől (halasztástól) számított mennyi időn belül kell megtartani. A Pp. 124. § (1) bekezdése a keresetlevél megvizsgálására előírt határidőt a „nyomban”-ról „de legkésőbb a bírósághoz érkezésétől számított harminc nap”-ra módosította.

A Pp. 238. §-a a fellebbezés felterjesztésére nyolcnapos határidőt ír elő, a felülvizsgálati kérelmet pedig „haladéktalanul” kell a Legfelsőbb Bírósághoz felterjesztetni. A Pp. 269. § utaló szabálya miatt a perújítási eljárásban a kérelem megvizsgálására, a tárgyalás kitűzésére az elsőfokú eljárásra irányadó szabályokat kell alkalmazni, a felülvizsgálati eljárásban az előzetes vizsgálatot a kérelem Legfelsőbb Bíróságra érkezésétől számított hatvan nap alatt,⁶ az érdemi vizsgálatot a felülvizsgálati eljárás lefolytatásának elrendelésétől számított hat hónap alatt kell lefolytatni.⁷

A jogalkotó azonban nem csak a „holt idők” kiiktatásával próbálta lerövidíteni az eljárás időtartamát. Az eljárás gyorsítására való törekvésnek „áldozata” lett a jogorvoslati jog teljessége: bevezetésre került az ügynevezett kisperértékű ügyek kategóriája,⁸ melyben fellebbezésnek csak korlátozott körben van helye, és főszabályként egyfokúvá vált a közigazgatási per.⁹

AZ ÉSSZERŰ IDŐN BELÜLI ELBÍRÁLÁS ELMARADÁSÁNAK JOGKÖVETKEZMÉNYEI

A Pp. 2. § (3) bekezdése szerint ha a bíróság nem látja el a feladatát, a fél – az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással – méltányos elégtételt biztosító kártérítésre tarthat igényt, feltéve, hogy a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. A per megyei bíróság hatáskörébe tartozik, és – a Pp. 23. § (1) bekezdés b), valamint m) pontjában írt szabály elkülönülése miatt – nem esik egybe a közigazgatási (bíró-sági) jogkörben eljáró személyek által hivatalos eljárásokban okozott károk megtérítése iránti perrel. Az igény elbírálása során a bíróság soron kívül jár el. A kártérítés megállapítását nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljáró személynek az okozott jogsérelem közvetlenül nem volt felróható.

A perben a bíróság leterheltsége, ügghátraléka, a betöltetlen bírói státuszok száma stb. nem vizsgálható, ezek a körülmények nem adhatnak igazolást a jogszolgáltatás késedelmességére.¹⁰ Az, hogy a bíróság a pert ésszerű időn belül fejezte-e be, a Pp. 2. § (2) bekezdése szerint a jogvita tárgyát és természetét, valamint az eljárás lefolytatásának egyedi körülményeit is figyelembe véve határozható meg. Nem hivatkozhat a per ésszerű időn belül történő befejezésének követelményére az a fél, aki magatartásával, illetve mulasztásával a per elhúzódásához maga is hozzájárult.

Az Alkotmánybíróság több határozatában foglalkozott az „ésszerű idő” meghatározásával. Ezek alapján

rögzíthetjük, hogy az ügyek elbírálására az az ésszerű idő, amelynek tartama alatt az adott ügy elbírálható. Nem vonható az „ésszerű határidő” fogalmába az az időszak, melynek során nem folyik vizsgálat, vagy olyan tárgyban folyik, amely nem tartozik az ügyhöz. Az indokolatlan késlekedés az ésszerű határidőn belüli döntésre vonatkozó kötelezettség megszegésének minősül.¹¹

E szabályok ismeretében túl sok siker nem jósolható azoknak, akik a perük elhúzódása miatt kívánnak kártérítéshez jutni a bíróságtól. Nyilvánvaló, hogy bírói mérlegelés tárgya lesz annak értékelése, mennyi idő kellett feltétlenül egy *adott* bírónak egy *adott* ügy elbírálásához, milyen szerepe volt az ügyfélnek az eljárás elhúzódásában, és – a bíróság felelősségének esetleges megállapítása esetén – milyen összegű az a kártérítés, amely a károsultnak „méltányos elégtételt” biztosíthat. Problémát fog okozni, hogy a valódi károsultakat „elnyomják” majd a nyereszkeskedni vágyók, az ügyfelek egy része ebben a perben kíván majd hozzájutni ahhoz a követeléshez, amelyet a perben alaptalanul igényelt ellenfelétől és ezért a bíróság elutasította keresetét. Ezek a perek pedig megnövelik a bíróságok ügyterhét, így azok, akik ténylegesen károsultjai lettek a bíróságok lassú ügymenetének, csak további hosszas pereskedés útján juthatnak hozzá a kártérítéshez.

Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény 6. cikkébe ütköző – a tisztességes tárgyaláshoz való jogot sértő – bírósági eljárás esetén helye van az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) eljárása iránti kezdeményezésnek, amennyiben a fél az összes hazai jogorvoslati lehetőséget kimerítette. A strasbourgi bírói szervek több évtizedes kiforrott gyakorlatot alakítottak ki az eljárások elhúzódásának értékelése területén. Mindenekelőtt kimunkálták, hogy az eljárás elhúzódása szempontjából nem szükséges bevárni az eljárás érdemi befejeződését, így e körben nincs jogorvoslat, amelynek kimerítése kötelező lenne, ha csak az direkt és érdemi módon nem segíti az eljárás meggyorsítását.¹² Az ügyekben három tényező együttes vizsgálatát végzik el, feltételezve, hogy önmagában egyiknek sem lehet ügyszékként jelentősége a másik kettőtől függetlenül.¹³ E három tényező:

- az ügy objektív bonyolultsága, komplexitása, esetleges egyéb olyan összetevői, amelyeknek az eljárás időtartamára számottevő befolyása lehet¹⁴ (például a peres felek nagy száma, igen terjedelmes iratanyag, külföldi vonatkozások stb.);

- a felek magatartása az eljárás során abban a tekintetben, hogy esetleges felróható magatartásukkal nem járultak-e hozzá maguk is az eljárás elhúzódásá-

hoz (például indokolatlan távolmaradás a tárgyalásról, perbeli cselekmények késedelmes megtétele, alaptalan elfogultsági kifogások stb.);

- végül az érintett állam közhatalmi szerveinek saját magatartása abban a vonatkozásban, hogy mennyiben felelősek az eljárás elhúzódásáért (például találhatók-e az eljárásban hosszabb „lyukak”, amikor az ügyben huzamosabb időn át semmilyen érdemi lépés nem történt,¹⁵ nem késlekedtek-e indokolatlanul eljárási cselekményekkel stb.).¹⁶

Az EJEB-hez benyújtott magyar beadványok jelentős részét a polgári perek elhúzódása miatti panaszok teszik ki, és az ilyen jellegű ügyek különösen magas arányban végződnek sikerrel a kérelmezők számára.

Mindezek elkerülésére a jogalkotó új jogintézmény, az eljárás elhúzódása miatti kifogás bevezetését tervezi.¹⁷

AZ ELJÁRÁS ELHÚZÓDÁSA MIATTI KIFOGÁS

Az új típusú kifogás jogintézményének a jogrendszerbe történő beillesztésére az előterjesztés két változatot mutat be. A változatok a jogintézmény lényegét tekintve azonos szabályozást tartalmaznak, a különbség abból adódik, hogy az egyik változat szerint az új eljárás célja, esetei, illetve eljárási szabályai a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvényben (Bsz.) kerülnének meghatározásra, az eljárási törvények – a Bsz. szabályaira visszautalva – csupán azt sorolnák fel, hogy kik élhetnek ezzel az új jogi lehetőséggel, míg a másik változat szerint a Bsz. csupán az eljárás célját, eseteit, az eljáró bíróságokat, valamint a kapcsolódó igazgatási szabályokat rögzítené, és az új jogintézményhez kapcsolódó eljárási szabályokat az eljárási törvények – a Pp., illetve a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) – rendeznék.

Az eljárás elhúzódása miatt kifogást előterjesztő személyek az ítéletábláktól (az ítéletábla eljárása esetén a Legfelsőbb Bíróságtól) a mulasztás tényének megállapítását kérhetnék, valamint azt, hogy a mulasztó bíróságot megfelelő határidő kitűzésével az elmulasztott eljárási cselekmény elvégzésére utasítsa. Kifogás akkor lenne előterjeszthető, ha

- a törvény a bíróság részére az egyes eljárási cselekmények megtételére határidőt tűzött ki, azonban ez eredménytelenül telt el;

- a törvény ugyan nem határozott meg határidőt az eljárási cselekmény megtételére, azonban objektíve hosszú idő telt el, mely alatt a bíróság az adott cselekményt megtehetette volna;

– a bíróság az eljárásban részt vevő részére az eljárási cselekmény megtételére határidőt tűzött ki, amely eredménytelenül telt el, de a bíróság ennek ellenére nem tette meg az érintettel szemben a szükséges és lehetséges intézkedéseket.

Az előterjesztés (általam ismert) szövege szerint nincs helye kifogás előterjesztésének bizonyítási cselekmény elrendelése,¹⁸ valamint olyan határozat ellen, amely miatt az eljárási törvények külön jogorvoslatot tesznek lehetővé. A kifogást polgári eljárásban a fél, a beavatkozó, valamint az eljárásban részt vevő ügyész, büntetőeljárásban az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló, a magánfél, az egyéb érdekelt az őt érintő körben, valamint a felsoroltak képviselője terjesztheti elő. A kifogás előterjesztésére nem szab határidőt az előterjesztés.

Ha az ügyben eljáró bíróság a kifogást alaposnak tartja, erről a kifogásnak a bírósághoz érkezését követő harminc napon belül kell határozatot hoznia, melyben meghozza, illetőleg elrendeli a kifogásban sérelmezett helyzet megszüntetése végett szükséges intézkedést. Ha az ügyben eljáró bíróság a kifogást nem látja teljesíthetőnek, azt nyolc napon belül felterjeszti a kifogás elbírálására hatáskörrel rendelkező bírósághoz, és a felterjesztésben számot ad arról, hogy a hiányolt eljárási cselekmény elvégzése – megítélése szerint – milyen okból nem volt lehetséges. A felterjesztéssel egyidejűleg a kifogást meg kell küldeni az ellenfél részére is, aki azzal kapcsolatos észrevételeit a kézbesítéstől számított nyolc napon belül a kifogást elbíráló bíróságnál nyújthatja be. A kifogást az ügyben eljáró bíróság elnökének is fel kell terjeszteni.

A helyi és a megyei bíróságok mulasztásával szemben benyújtott kifogást az ítéltábla, az ítéltábla mulasztásával szemben benyújtott kifogást a Legfelsőbb Bíróság három hivatásos bíróból álló tanácsa, a Legfelsőbb Bíróság mulasztása esetén a Legfelsőbb Bíróság másik tanácsa tárgyaláson kívül – büntetőügyben tanácsulésen – bírálja el, az iratok beérkezésétől számított tizenöt napon belül. Ha a kifogást elbíráló bíróság a kifogásban foglaltaknak helyt ad, a mulasztó bíróságot határidő kitűzésével a szükséges eljárási cselekmény elvégzésére utasítja. A kifogás alaptalansága esetén azt indokolt határozattal elutasítja. A bíróság végzése ellen további jogorvoslatnak helye nincs. A kifogás elintézésére a külön nem szabályozott kérdésekben az eljárási törvényeknek a végzés elleni fellebbezés bejelentésére, felterjesztésére és elbírálására vonatkozó rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. Büntetőügyben a kifogás elbírálása előtt az ügyész nyilatkozatát be kell szerezni, ha a kifogást nem az ügyész terjesztette elő.

Annak érdekében, hogy a felek ne éljenek vissza ezzel az új jogintézménnyel és ne használják – alapvető céljával ellentétesen – az eljárás további elhúzásának eszközeként, a törvény előírja, hogy ha polgári ügyben a kifogást előterjesztő nyilvánvalóan alaptalanul nyújtja be kifogását vagy ugyanabban a perben ismételt alaptalan kifogást nyújt be, őt a kifogást elbíráló bíróság elutasító határozatában pénzbírsággal is sújthatja.

Az eljárás elhúzódása miatti kifogás sajátos keveréke a panasznak, az eljárási kifogásnak és a közigazgatási szerv hallgatása miatt igénybe vehető jogorvoslatnak. Ha az ügyfél úgy érzi, hogy vele szemben nem a tisztességes eljárás követelményei szerint járnak el, a bíróság vezetőjéhez vagy az OIT vezetőjéhez panasszal fordul. Ilyen esetben a vezető, ha a panaszt alaposnak találja, intézkedik az ügyben. Ugyanakkor e panaszok nyomán a bírósági vezető nyilvánvalóan tudomást szerez az eljáró bíró munkájának minőségéről. Ennek fontosságát az előterjesztés is kiemeli, amikor előírja, hogy a kifogást az előterjesztéssel egyidejűleg a bírósági vezetőnek is be kell mutatni. Az előterjesztés ehhez a szabályhoz azt a reményt fűzi, hogy az motiválni fogja a bírakat a kifogások érdemi megvizsgálására, illetve hogy az elnöki ügyek (személyzeti anyagok) között dokumentálandó kifogásolás és a kifogást elbíráló bíróság határozata mérlegelésre kerül a bíró munkájának értékelése során.¹⁹

A Pp. 114. §-a alapján a fél az eljárás szabálytalanságát ma is bármikor kifogásolhatja. A kifogást az ügyben eljáró bíróság bírálja el; ha a kifogás alapos, az abban foglaltaknak megfelelő intézkedést teszi, ha a kifogást figyelmen kívül hagyja, azt legkésőbb az eljárást befejező határozatban indokolni köteles. Így a kifogás elutasításával szembeni jogorvoslati lehetőség polgári perekben – közvetve – ma is biztosított.²⁰

Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény 4. § (1) és (5) bekezdése szerint ha a közigazgatási szerv a hatáskörébe tartozó ügyben harminc napon belül nem jár el, kötelessége teljesítésére felettes szerve – kérelemre vagy hivatalból – utasítja. Ha a közigazgatási szerv az utasítás ellenére nyolc napon belül nem hoz érdemi határozatot, a felettes szerv az ügyfél kérelmére az ügyet magához vonja vagy egy másik szervet jelöl ki az eljárásra. Ha nincs felettes szerv, illetőleg a felettes szerv intézkedési vagy eljárási kötelezettségének nem tesz eleget, a megyei (fővárosi) bíróság a fél kérelmére nemperes eljárásban kötelezi a közigazgatási szervet az eljárás lefolytatására. Ebben a körben két jelentős körülmény biztosítja a jogorvoslatot az „államigazgatási szerv hallgatásával” szemben. Az egyik, hogy a közigazgatásban eljáró (fent felsorolt) szervek hierarchikus rendben működnek, az itt adott utasításnak helye és súlya van az alsóbb szintű ügyintéző szem-

pontjából. A másik garancia, hogy a bírósági nemperes eljárás lefolytatása után van egy végrehajtható jogerős bírósági határozat, így ha a közigazgatási szerv nem teljesíti az utasítást, ellene végrehajtási eljárás kezdeményezhető, melynek keretében pénzbírsággal az előírt magatartás kikényszeríthető.²¹

Ezzel szemben a bírósági szervezetben – az ügyek elbírálása körében – a különböző szintű bíróságok között nincs alá- és fölérendeltség, és különösen nincs lehetőség utasítás adására.²² A bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az *ítélkezési tevékenységükkel összefüggésben* nem befolyásolhatók és nem utasíthatók.²³ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (94) 12. számú ajánlása a bírák függetlenségéről, hatékonyságáról és szerepéről²⁴ az alábbiak szerint fogalmaz: „Az ítékezés során a bírák függetlenek, és biztosítani kell, hogy tevékenységüket akadályoztatástól mentesen és anélkül végezhessek, hogy bárhonnán érkező, bármely indokból, közvetlen vagy közvetett indíttatásból eredő illetéktelen befolyásolástól, nyomásgyakorlástól, fenyegetéstől vagy beavatkozástól kelljen tartaniuk. *Törvényben kell előírni a bírákat bármely módon befolyásolni törekvő személyekkel szembeni szankciókat.* A bírának az eléjük terjesztett ügyekben teljesen szabadon, belső meggyőződésük és a tényállás saját maguk által történő értékelése szerint részrehajlásmentesen, valamint a hatályos törvényi rendelkezéseknek megfelelően kell döntenie.”²⁵ Az ajánlás e pontjához fűzött magyarázat szerint a bírának teljes függetlenségben kell meghozniuk ítéleteiket. A bírónak abszolút szabadnak kell lennie az ügyben meggyőződésének, a tények értékelésének és a hatályos jogszabályoknak megfelelő pártatlan döntése meghozatalakor. E rendelkezés célja annak elkerülése, hogy bárki részéről vagy bármilyen indokból a bíróra gyakorolt nyomás kötelezze a bírót valamelyik fél, a közigazgatás, a kormány vagy bármely más személy által kívánt ítélet meghozatalára.²⁶

Az igazságszolgáltatás „igazságosságához” ennek az elvnek a tiszteletben tartása elengedhetetlen. Nem hozható létre olyan helyzet, hogy egy bíró az ügyfél vagy egy felsőbb szintű bíróság nyomása, közvetlen vagy közvetett befolyása alatt ítélkezzék. Még jogszabállyal sem hozható létre olyan helyzet, hogy egy bírónak tartania kelljen attól, hogy „bekerül a személyi anyagába”, ha valakinek nem tetszik, amit csinál. Nem hozható létre olyan helyzet, hogy egy jogorvoslatinak tűnő eljárás keretében az ügy bírója utasítható legyen meggyőződése ellenére valamilyen eljárási cselekmény *megtételére, máskor* történő megtételére vagy *elhagyására*. A pervezetés során a bíró(ság) még a saját határozataihoz sincs kötve. Az eljárási cselekmények idejét, sorrendjét maga határozza meg, és ezt a döntését szük-

ség szerint meg is változtathatja. Ott, ahol az eljárási törvény határidőt szab a bírói intézkedés megtételére, elegendőnek kell lennie a törvény e rendelkezésének, hogy az intézkedés határidőben meg is történjen.

A bíró hivatását esküjéhez²⁷ hűen köteles gyakorolni, igazságszolgáltatási feladatainak teljesítését *nem tagadhatja meg*, a rábízott ügyekben *folyamatosan, lelkiismeretesen* köteles eljárni.²⁸ Ha valaki ezt a kötelességét nem teljesíti, ha egy bíró ezzel a követelménnyel nem tud azonosulni, nem kell, hogy bíró legyen. De túl nagy veszteség lenne a tisztességes bírák függetlenségét feláldozni egyesek – akár a többség – szakmai igénytelenségének oltárán.

ÉS MÉGIS KINEK A FELELŐSSÉGE?

Az *állam* felelőssége az, hogy olyan bírósági szervezetet működtessen, amely képes az egyezményben, az alkotmányban és az eljárási szabályokban lefektetett alapelvek betartására, a tisztességes eljárás lefolytatására. Az állam felelőssége az, hogy a jogbiztonságot állampolgárainak minden körülmények között biztosítsa. Ha ezt nem teszi, állnia kell az egyezmény megszegésének jogkövetkezményeit, tudomásul kell vennie az EJEB minősítéseit.

A *bíró* felelőssége az, hogy az állami igazságszolgáltatási gépezetben²⁹ hibátlanul működjön, a szolgálati viszonyából eredő kötelezettségeinek maradéktalanul eleget tegyen. Ha a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelezettségeit megszegi, fegyelmi vétséget követ el,³⁰ ebben az esetben vele szemben fegyelmi büntetés alkalmazható, végső soron a bírói tisztségből való felmentés indítványozható.³¹ Ha a kötelezettségszegés szándékos vagy súlyosan gondatlan, és emiatt a bíróságnak kára keletkezik (például méltányos elégtételt biztosító kártérítés megfizetésére kötelezik), a bíró a munkáltatójával szemben anyagi felelősséggel tartozik.³² A bíró háromhavi illetménye erejéig felel, ha a kárt súlyosan gondatlan magatartásával okozta, szándékos károkozás esetén pedig a teljes károsszegért felel.³³

A *bírósági vezető* felelőssége az, hogy ha szükséges, fegyelmi eljárást kezdeményezzen a fegyelmi vétséget elkövető bíróval szemben.³⁴ A bírósági vezető felelőssége az, hogy a pályára alkalmatlan személy ne kerüljön bírói tisztségbe,³⁵ alkalmatlanság esetén a bírói tisztség megszüntetését kezdeményezze,³⁶ illetve hogy a bíró munkájának minősítése a valóságnak megfelelő eredményt tükrözzön.³⁷ Ha a bírósági vezető nem látja el a szolgálati viszonyából eredő kötelezettségeket, azért fegyelmi és kártérítési felelősséggel tartozik.

Egyikük felelőssége sem oldható fel látszatintézkedésekben. Egyikük felelősségét sem vállalhatja át

a jogalkotó azzal, hogy egy újabb, hatásában legalábbis kétséges eljárást vezet be a bírói jogalkalmazás megrendezése érdekében. Az eljárás elhúzódása miatti kifogás bevezetése nem oldja meg a perek elhúzódását eredményező gondokat. Nem váltja ki

– az állam intézkedését, amellyel az igazságszolgáltatás megfelelő működéséhez elegendő tárgyi és személyi feltételt kell biztosítani (megszüntetve ezzel a bírói létszám, az egy bíróra jutó folyamatban lévő ügyek száma, a kevés tárgyalóterem, a dolgozósobák nem megfelelő felszereltsége, a higiénés körülmények hiánya, a szakmai továbbképzés, a szakmai folyóiratok hiánya stb. problémáját);

– a bíró hivatástudatát, a saját magával és munkájával szemben támasztott igényességét, szerzett tudománya iránt érzett érdeklődését;

– a bírósági vezető határozott (esetleg népszerűségvesztéssel, s így a következő vezetőválasztáson akár szavazatvesztéssel járó) intézkedését a kötelességét nem teljesítő bíróval szemben.

Az eljárás elhúzódása miatti kifogás nem alkalmas az EJEB-hez benyújtott panaszok számának csökkentésére, de a testület előtti eljárások eredményességének leszorítására sem. Az EJEB-t nem köti a nemzeti bíróságnak a kifogással kapcsolatban tett intézkedése. A kifogásnak helyt adó intézkedés esetleg az elmarasztalás veszélyét csökkentheti, de a kifogás elutasítása nem vezet egyértelműen az EJEB marasztaló határozatának elkerüléséhez. Ezzel szemben garantáltan beiktat a polgári eljárásokba egy (vagy több), alkalmanként legkevesebb két hónapnyi időtartamot, mert az ügyfél mindenképpen megkísérli az eljárás gyorsítását vagy valamely eljárási cselekmény kikényszerítését ezen a módon, annál is inkább, nehogy utóbb terhére értékeljék, hogy ő maga nem tett meg mindent az eljárás gyors és hatékony befejezése érdekében.

A véleményem szerint a jelenleg hatályban lévő szabályok következetes betartásával elérhető, hogy a perek csak a feltétlenül szükséges ideig tartsanak. Érdemes lenne érvényesíteni az anyagi és fegyelmi felelősségi szabályokat is, hogy az igazságszolgáltatás működéséért felelősök a valóságban is felelősök legyenek. Az anyagi felelősség szabályai pedig kiegészíthetők lennének egy megfelelő felelősségbiztosítási rendszer bevezetésével, a bírák számára (is).

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. A „fair trial” olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni, ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály

betartása dacára lehet az eljárás „nem tisztességes”.³⁸ Ezt egyetlen eljárási cselekménynek csupán az eljárás elhúzódása szempontjából történő értékelésével csakis a kifogást elbíráló bíróság nem fogja tudni sem megítélni, sem orvosolni.

És persze mennyivel értékesebb lenne, ha az eljárások nem azért fejeződnenek be ésszerű időben, a magyar bíróság eljárása nem azért lenne igazságos és tisztességes, mert az EJEB ítéleteitől tartunk. Hanem azért, mert az igazságszolgáltatás érdekében működők valamennyien így tartják helyesnek. Csak úgy. Itthon. Magunknak.

JEGYZETEK

1. Az Igazságügyi Minisztérium előterjesztése, 2003. október (a továbbiakban: előterjesztés), 3–4.
2. Vö. az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R. (84) 5. számú ajánlása. *Emberi Jogi Füzetek*, Budapest, HVG-ORAC, 1999, 29–39.
3. A Polgári perrendtartás módosításáról szóló 1995. évi LX. törvény.
4. A törvényjavaslathoz fűzött indokolás.
5. Vö. Pp. 141. § (6) bekezdés.
6. Pp. 273. § (4) bekezdés.
7. Pp. 273. § (8) bekezdés.
8. A Pp. módosításáról szóló 1997. évi LXXII. törvény 29. §-a következtében. Hatályos 1998. január 1-jétől.
9. A Pp. módosításáról szóló 1997. évi LXXII. törvény 29. §-a következtében. Hatályos 1999. január 1-jétől.
10. A Pp. mód.-hoz fűzött miniszteri indokolás.
11. 8/1992. (I. 30.) AB határozat.
12. No. 11724/85. Dec. 5. 2, 1990. Decisions and Reports 64, 72.
13. *Buchholz versus Germany*, judgment 6 May 1981, series A no. 42.
14. Például nyolc-tíz évig tartó eljárások ellenére nem alapította meg az Európai Bíróság az emberi jogi egyezmény megsértését, amikor az ügy bonyolult volta idézte elő a pertartamot, lásd *Katte Klitsche de la Grange versus Italy*, judgment 27 October 1994, series A no. 293-B.
15. Például az eljárás felfüggesztésének időtartama, még akkor is, ha indokolt, nem vonható le az eljárás hosszából (No. 10103/82. Dec. 6. 7, 1984, Decisions and Reports 39, 186.), ezzel szemben előfordult, hogy amikor az eljárás felfüggesztésének időtartama ésszerű volt és az ügy bonyolultsága fogalmi körébe tartozott, nem értékelték az érintett állam terhére (GRÁD András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*, Budapest, HVG-ORAC, 1998, 174).
16. *Uo.*, 172.
17. Az előterjesztés szerint a módosítás 2004. július 1-jén lépne hatályba – az Országgyűléshez történő benyújtás,

illetve elfogadás reálisan várható időpontjára figyelemmel –, és rendelkezéseit a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kellene.

18. Ismert olyan nézet is, mely szerint a törvény kiterjesztene a kifogásolás lehetőségét a bizonyítási cselekmények elrendelésének idejére és sorrendjére is. Az előterjesztés indoklásában foglalt utalások szintén mutatnak ilyen törekvést. Így alkalmazhatónak találja az előterjesztés a kifogást, ha a szakértőt kirendelő végzés kibocsátásával késlekedik a bíróság.
19. Előterjesztés, 8.
20. Pp. 256/A. § (1) bekezdés d) pont.
21. A bírósági végrehajtási eljárásról szóló 1994. évi LIII. törvény 174. § c) pont.
22. Nem jelent ebből a szempontból „utasítást” a Pp. 252. § (4) bekezdésében írt szabály, mely szerint az elsőfokú eljárás megismételtetése esetén a másodfokú végzés tartalmazza az új eljárásra vonatkozó utasításokat. Ebben az esetben ugyanis a másodfokú bíróság az ügyben hozott érdemi döntés, valamint az annak alapjául szolgáló teljes eljárás felülbírálatát végezte el abból a szempontból, hogy a bíróság ítélete törvényes-e vagy sem.

23. Alkotmány 50. § (3) bekezdés, Bsz. 3. §, a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. törvény (Bjt.) 21. §.

24. Bírósági Határozatok Melléklete, 1999/1.

25. Ajánlás I/2/d) pont.

26. Az ajánlás indokolása, I/17. pont.

27. A bírói eskü szövege: „...esküszöm, hogy a Magyar Köztársasághoz hű leszek, az Alkotmányt és a jogszabályokat megtartom, az állami és szolgálati titkot megőrzöm, a hatáskörömbe tartozó ügyekben részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően járok el” [Bjt. 13. § (1) bekezdés].

28. Bjt. 21. §.

29. Alkotmány 45. §, Bsz. 1. §.

30. Bjt. 63. § b) pont.

31. Bjt. 79. § (1) bekezdés.

32. Bjt. 85. § (1) bekezdés.

33. Bjt. 85. § (1) bekezdés, 86. §.

34. Bjt. 64. § (1) bekezdés.

35. Bjt. 8. § (2) bekezdés, 12. § (2) bekezdés.

36. Bjt. 54. §, 57–59, 61. §.

37. Bjt. 53. § (2) bekezdés.

38. 6/1998. (III. 11.) AB határozat.